

PÉTER I. ZOLTÁN

A nagyváradai Áldozatkészség szobra

Az első világháború alatt számos országos és helyi szervezet végzett olyan jótékonyági akciót, amelynek a háború következményeinek enyhítése, a hadirokkantak, árvák és özvegyek támogatása volt a célja. Ezek során szerepeltek azok a fából készült szobrok, amelyekbe adomány ellenében vasszőget, írásos vaslemezt verhetek az adományozók. Ebből adódóan e szobrok vasvitéz, vashonvéd és vaslevente néven vonultak be a köztudatba, illetve a szögek miatt pikelyes vitéz néven is emlegették némelyiket.

Kivétel nélkül jótékonyági akciók keretében jöttek létre ezek a szobrok, ezért az Áldozatkészség szobrának is nevezték őket. Az alapötletet a Bécsben 1915. március 6-án felállított Wehrmann in Eisen szobor szolgáltatta. A történeti Magyarország területén 1915. május 23-án, Pozsonyban állították az első ilyen jellegű szobrot, s ezt tucatnyi hasonló követte. A cél a civil lakosságtól való pénzgyűjtés volt, a hadba vonult katonák özvegyeinek és árváinak támogatására, valamint a háború következtében nyomorba jutottak javára. Mivel a szobrok állításának elsődleges célja a polgári lakosság adakozási hajlandóságának serkentése volt, ez a körülmény alapvetően meghatározta a szobrokhoz kapcsolódó eljárásokat. Már az Áldozatkészség elnevezés is azt kívánja érzékeltetni, hogy itt többről van szó egyszerű jótékonyági akciónál. Ahogy a fronton harcoló katonák életüket és vérüket áldozzák a haza oltárán, úgy kell a civil lakosságnak is meghoznia a maga anyagi áldozatát. A szobrokba vert minden egyes szög egyaránt jelzi az áldozathozatalt és az együvé tartozást az otthon maradtak és a fronton harcolók között. Nem véletlen, hogy a szögeléseknek szabályos szertartásuk alakult ki. Meghatározott időszakonként, ünnepélyes keretek között, neves személyiségek közreműködésével volt lehetőség arra, hogy bárki saját kezűleg verje

PÉTER I. ZOLTÁN Podmaniczky-díjas helytörténész, újságíró (1949, Nagyvárad). 1991–2009 között a Bihari Napló munkatársa. A Budapesti Műszaki Egyetem műemlékvédő szakmérnöki karán tanult. 1992-től számos helytörténeti és irodalomtörténeti könyve jelent meg.

be a megvásárolt szöget, amelyen külön adomány ellenében a nevét is feltüntethette. Az adományozók nevét emlékkönyvben is megörökítették, emléklapot kaptak, sőt az országos akció keretében állított budapesti szobor esetében még jelvény is járt az adományozóknak. Igyekeztek tehát minél jobban bevonni a személyt a szobrokhoz kötődő szertartásokba, illetve – ahogy a szervezők nevezték – történelmi mozgalomba. Ma úgy mondanánk, interaktív akció volt, ami kuriózumnak számít a szobrok történetében.

Döntő többségükben az I. világháború első felében, 1915–1916-ban készültek ezek a szobrok, amikor még úgy

tűnt, hogy a háborút megnyerheti a Monarchia. Egyszerre kellett jelképezniük a fronton harcoló katonák hősiességét és az otthon maradt lakosság áldozatkészségét. Az előbbit a szobrok kivitele, az utóbbit pedig a szobrokba vert szögek jelenítették meg. A szobrok többsége a világháború egyszerű katonáját formázza meg.

Nagyváradai szoborállítási kezdeményezés

1915. augusztus 1-én Pozsony példáját követte Nagyszében, majd augusztus 18-án Kolozsvár is. Augusztus 31-én a *Nagyváradai Napló* azt írta: legyenek már a nagyváradiai is annyira lokálpatrióták, hogy mikor adakoznak, gondoljanak a nagyváradiai elesett katonák özvegyeire és árváira is, ezért állítsanak fel itt is egy Áldozatkészség szobrot.

Ugyanez a lap szeptember elején újra felvetette a szoborállítás ügyét, majd ismertette azt az elvet, amelynek alapján az Áldozatkészség szobra segítségével adományokat lehet gyűjteni a hadiözvegyek és -árvák javára. „A nemzeti áldozatkészség szobra fából készülne. A szobrot borító, s az adakozó nevével ellátott bronzpikkelyek legkisebb megváltási ára 2 korona – hogy mindenki, a legszegényebb ember is leróhasa nemzeti adóját, de természetes, hogy a jobbmódú és vagyonosabb lakosság, a társadalmi, pénzügyi, kereskedelmi és ipari élet társaskörei, pénzintézetei, részvénytársasági vállalatai, anyagi erejükkel arányosan progresszíve magasabb összeggel vesznek részt a nemzeti áldozatkészség szoborba öntésének hazafias munkájában.” A továbbiakban megírták, hogy a szobrot Karácsonyi Géza kiváló szobrász „hazafias kézséggel” díjtalanul mintázná meg, s az elképzelés szerint a Bémer téren állítanák fel.

Fráter Barnabás alispán, Rimler Károly polgármester és Obrincsák István honvéd ezredes felhívással fordult a nagyközönséghez 1916 májusában a helyi lapokban, a szoborállítást előkészítő bizottság nevében. Ismertették a szoborállítás célját, s felhívásukat azzal zárták, hogy 1916. május 22-re a városháza nagytermébe várják az érdekelteket.

A jelzett napon a városháza dísztermében megtartották a gyűlést. A jegyzői asztalon mindenki megtekinthette Kará-

csonyi Géza szobrászművész tervezett alkotásának kicsinyített mását. A szobor az Isonzó Őre nevet kapta, s Bihar hős fiát ábrázolta, a népfelkelőt, aki páratlan vitézségével és kitarásával bámulatba ejtette a világot. Megalakították a szoborbizottságot is, részt vett benne szentkereszthegyi Kratochvil Károly ezredes is.

1916. július második hetében az egyik helyi lap örömmel számolt be arról, hogy Karácsonyi Géza elkészült a szobor megmintázásával, Mikes Ödön festőművész pedig megrajzolta az adakozók részére kiállítandó díszes okiratot, illetve plakátot. Úgyszintén Mikes Ödön rajzolta meg az erre az alkalomra kiadott képeslapok katonaalakját, az Isonzó őret.

Már javában készült a szobor, amikor a végrehajtó bizottság a sajtó útján tudatta az érdeklődőkkel a részleteket is. A fából készült szoborba részszegekkel lemezeket vernek majd be az adakozók. A végrehajtó bizottság gyűjtőleveket bocsátott ki az előljáróságokhoz, testületekhez, cégekhez a beverendő részszegek megváltása érdekében.

Közölték, hogy az Áldozatkészség szobra, valamint annak talapzata különféle nagyságú részszegekkel és rézlemezekkel lesz beborítva. Ezek ára a következő: a mintegy 2 cm átmérőjű részszeg megváltási ára 1 korona. Erre a szegre az adakozó nevének csupán a kezdőbetűit vésik fel. A mintegy 3 cm átmérőjű részszeg megváltási ára 2 korona. Erre az adakozó teljes nevét rávésik. A mintegy

4 cm átmérőjű részeg esetében a felvett teljes név mellé még egy díszes oklevél is adnak. A rézlemezek ára: a 20 négyzetcentiméteresé 20 korona, a 25 négyzetcentiméteresé 50 korona. A rézlemezekre az adakozó teljes nevének kívül egy jelmondat vagy családi címér is bevéshető. Ez utóbbiakért újabb 25 koronát kell fizetni. Elöljáróságok, intézmények, testületek, egyesületek stb. a fenti áraknak legalább a kétszeresét fizetik majd.

A szoborbizottság igyekezett a lakosság érdeklődését állandóan fenntartani az Áldozatkészség szobra iránt, ezért ha sűrűbben nem is, de legalább havonta egy-egy újabb információt közölt a helyi újságokban. Így történt ez 1917. szeptember havának vége felé is, amikor a *Nagyvárad* megírta, hogy a szobor alsó része már teljesen ki van faragva, és a felső rész is ki van nagyolva. A szobrot Molnár József faszobrász munkálta.

Véglegesen eldöntötték, hogy a szobrot a városháza, a Szent László-templom és a Körös-part által alkotott háromszög

közepére állítják fel. Kőszeghy József főmérnök megtervezte és Mészáros Miklós elkészítette azt a magyaros stílusú, sätortetős művészi faépitményt, amely megvédi majd a faszobrot az idő viszontagságaitól.

Mialatt ha lassan is, de készült a faszobor, 1917 januárjában Karácsonyi Géza szobrászművész a szobor kicsinyített másolatú gipszöntvényeit több példányban is elkészítette. Ezeket Obrincsák István ezredes jótékony célból kisorsoltatta. A sorsjegyekből néhány nap alatt 3000 korona gyűlt össze a nagyvárad honvéd-ezred özvegyei és árvái részére.

Obrincsák István ezredes, a 4. honvéd pótzászlóalj parancsnoka megtol-

dotta ezt az összeget még 5100 koronával, melyet az ezredes néhány hét alatt gyűjtött a honvédektől.

1917. április 19-én ülésezett a szoborbizottság Rimler Károly polgármester elnökletével. A megbeszélésen elhangzott, hogy a szobor öt-hat hét múlva készül el teljesen, akkorra meglesz a szobor fölé tervezett védőtető is.

A polgármester tudatta, hogy a gyűlés napjáig a szoborra és annak nemes céljára begyűlt 25 311 korona adomány, a kiadás 1551 korona volt, így a maradvány 23 760 korona, s az „gyümölcsözőleg” van elhelyezve.

Április 28-án ismét ülésezett a bizottság, s bejelentette, elkészült Karácsonyi Géza szobrászművész Isonzó öre szobra. A bizottság tagjai megtekintették a szobrot a művész műtermében, és elragadtatással nyilatkoztak a kitűnő, művészi munkáról, amely – véleményük szerint – méltóképpen és monumentálisan örökíti meg Bihar hős fiait. Úgy tervezték, hogy a szobrot már május 28-án leleplezhetik.

Végül a leleplezési ünnepséget 1917. június 17-re időzítették. Erre az alkalomra egy „emelkedett hangú” levéllel meghívták Károly királyt, illetve József főherceg vezérezredest is. Május 16-án a váradi ezredék itteni parancsnokainak engedelmével külön katonai futárok mentek a frontra, hogy kézbesítsék Nagyvárad ünnepies meghívóit az Isonzó öre szobor leleplezésére. Rövidesen megérkeztek a frontokról a válaszlevelek, közöttük Kratochvil Károly ezredesé, aki a 4. honvéd gyalogezred tisztja és legénységi küldöttségét vezeti majd.

1917. június 14-én került a talapzatára a szobor. Ezzel egy időben a városháza előtti téren a király képviselőjének, József főhercegnek dízsátort, a szobor elé emelvényt építettek, ahonnan az ünnepi beszédek fognak elhangzani. A leleplezés napján a szürke aszfalra piros szőnyegeket fektetnek le egészen a dízsátorig. A szobrot három nappal az ünnepség előtt még barna lepel burkolta.

A szoboravató előtti nap délutánján megérkezett az olasz harctérről a 4. honvéd gyalogezred küldöttsége Kratochvil Károly ezredessel az élen. A vendégeket Rimler Károly polgármester, Kőszeghy József városi főmérnök, továbbá a hon-

védezred itthon levő tisztikara várta a pályaudvaron. Az üdvözlőbeszéd elhangzása után Kratochvil ezredes egyenként odament a fogadásra megjelent tisztetekhez és kezet fogott velük. Ezután leszállt a vonatról a négyes honvédeknek a harctérről jött rohamosztaga Ungár hadnagy vezetésével. Az osztag teljes harctéri felszerelésben, fején rohamsisakkal jött meg az ünnepségre. A kijáratnál összegyűlt váradiak megélejték a küldöttséget.

Ünnepélyes szoboravató

A váradi Áldozatkészség szobrát 1917. június 17. délelőttjén leplezték le, nagy ünnepség keretében. Utána ünnepi ebédre invitálták a város vendégeit, majd a Szipligeti Színházban ünnepi est következett.

De lássuk a délelőtt eseményeinek részleteit a korabeli sajtó leírása alapján: A szobor körül megtelt minden talpalatnyi hely, csak a dízsátortól előtti vörös futószőnyeg maradt üres. A szőnyeg végén a fotográfus és mozioperatőr helyezkedett el, hogy az érkezőket megörökítse.

Tizenegy óra előtt néhány perccel már ott volt minden előkelőség, s csupán a király és a német császár képviselőit és a püspököt várták. Díszmagyarban Rimler Károly polgármester, a fáradhatatlan Kőszeghy József főmérnök, Rimanóczy Béla igazgató, Lukács Ödön helyettes polgármester, Mangra Vazul görögkeleti metropolita, Radu Jakab görögkatolikus főka-

nonok, továbbá Hess tábornagy, Kornhaber altábornagy, Fülöpp altábornagy, Perneczky altábornagy, Obrincsák ezredes, Csécsi-Nagy Imre huszár ezredes, dr. Grósz Emil egyetemi tanár, főtörzsorvos, dr. Fornéth főtörzsorvos, gróf Tisza Kálmán huszár őrnagy, országgyűlési képviselő, Fanta hetes huszár őrnagy, Lábán Lajos táblai elnök, Baumann alezredes és még igen sokan, újságírók és az egész nagyváradi színtársulat. Leírhatatlan lelkesedést kelt már Kratochvil ezredesnek, a váradi honvédek legendás hírű parancsnokának megérkezése, akit József főherceg bízott meg a képviseléssel...

A himnuszok elhangzása után az ünnepi beszédet Gróf Széchényi Miklós püspök tartotta. Az egyházfő beszédét lelkes éljenzés fogadta. Ezután katonás léptekkel Kornhaber Adolf

Mikes Ödön festőművész
alkalmi képeslapja

altábornagy lépett a szónoki emelvényhez. Ezt követően Rimler Károly Nagyvárad város nevében átveszi az Isonzó őret, köszönetet mondva a szoborért. Végezetül Bihari Ákos elszavalta Sas Edének az erre az alkalomra írt ünnepi ódáját. Az ünnepséget a Szózat akkordjai fejezték be, majd dr. Cziffra Kálmán főispán a király lemezét erősítette fel a szobor talapzatára, Fráter Barnabás alispán és Rimler Károly polgármester pedig Bihar vármegye, illetőleg Nagyvárad város lemezeit. A lemezek felszögelésében Rimanóczy Béla segédkezett.

Az avatás utáni események

Nem sokkal az Áldozatkészség szobrának felállítása után, június 26-án ülésezett a végrehajtó bizottság. Beszámoltak az addig tett intézkedésekről és cáfolták azt a mendemondát, miszerint a szobor már 80 000 koronába került volna. Hiteles okmányokból megállapították, hogy az előmunkálatok, a szobor készítése, annak anyaga, az ünnepség stb. 11 000 koronába került.

Isonzó őrének szobra nem árválkodott a téren, nemcsak a szegek és táblácskák ünnepélyes beverésekor élénkült meg a forgalom környékén, hanem különféle rendezvényeket is tartottak a tövében. Például az újvárosi községi polgári leányiskola növendékei özv. Beleznay Antalné igazgatónő kezdeményezésére és vezetésével egy októberi vasárnap délelőtt ünnepélyt rendeztek ott a nagyváradi hadiárvák és -özvegyek

javára. Az ünnepségen részt vett a polgármester is, s e rendezvény alkalmából átnyújtotta az iskolának azt a diplomát, amit a 600 korona gyűjtéséért kaptak. A műsor után a honvédszenekar Scharf karnagy vezetésével térzenét adott.

József főherceg 1917 októberében 2000 koronát küldött az Isonzó őre alap javára. Mivel a szobor avatására nem jöhetett el személyesen, és Kratochvil ezredest bízta meg a képviselésével, most az ő útján gondoskodott arról, hogy a szobron a nevét 2000 koronás lemezzel örökítsék meg.

Hogy az Isonzó őre szobrot megóvják a tél viszontagságaitól, december első hetében bevitték a városháza lépcsőházába, pontosabban annak fordulójára.

*Kratochvil Károly ezredes,
a négyes honvédek legendás
parancsnoka*

A faszbrot 1918 tavaszán ismét kivitték a városháza előtti helyére.

1918 júniusában ülésezett a szobor végrehajtó bizottsága és úgy határozott, hogy a begyűlt összegből egyelőre 100 000 koronát szétosztanak a hadiárvák számaránya szerint, azután a gyűjtés további eredményeihez képest ismét egy hasonló összeget, úgyszintén a hadiárvák számának arányában. Hogy a fennmaradó összegnek mi lett a sorsa, arról nincs tudomásunk. Az ellenben tény, hogy 1919. április 20-án a román csapatok bevonultak Nagyváradra és hivatalosan is átvették a város kormányzását. A város vezetése már egy nappal előtte sürgette a románok bevonulását, attól félve, hogy visszatérhetnek az elmenekült vörösök, akik márciusban bevezették Nagyváradon is a Tanácsköztársaságot. Városparancsnoknak még a bevonulás napján Holban román tábournokot neveztek ki.

Az Áldozatkészség szobrának utóélete

Hogy ezek után mi történt az Áldozatkészség szobrával? Erről Kordics Imre számolt be *Egy nagyváradai honvédszobor története* című írásában: „Ezek a szobrok a vesztes háború következtében elpusztultak. A trianoni diktátumot követő új hatalom katonái megsemmisítették a magyar honvédet szimbolizáló Áldozatkészség szobrokat. Így történt ez 1919-ben Váradon is, egy újsághír tanúsága szerint a darabokra tört szobrot a bevonuló román katonák a Körösbe dobták...”